

Tomasz Godlewski*

Spółeczna percepcja migrantów z „Białorusi” z perspektywy wójtów i sołtysów z obszaru pasa przygranicznego objętego stanem wyjątkowym (studium przypadku)

Social perception of migrants from “Belarus”
from the perspective of voits and mayors from the area
of the border strip under the state of emergency (case study)

Słowa kluczowe: nielegalni migranci, stan wyjątkowy, kryzys na granicy Białorusi

Keywords: illegal migrants, state of emergency, Belarus border crisis

Abstrakt: Trwający od wiosny 2021 roku kryzys na granicy Białorusi z trzema państwami Unii Europejskiej, tj. Polską, Litwą i Łotwą, był bezprecedensową w skali Europy próbą destabilizacji sytuacji wewnątrz Wspólnoty. Polska stanęła przed wyzwaniem, z którym do tej pory nie miała do czynienia. Zaangażowało ono nie tylko władze państwowe oraz służby ochrony zewnętrznej granicy Unii, ale przede wszystkim mieszkańców terenów przygranicznych. Napływ nielegalnych migrantów inspirowany i koordynowany przez władze białoruskie, a w jego efekcie wprowadzenie stanu wyjątkowego, w największym stopniu wpłynęły na ich życie, zaburzając jego rytm, zaś pojawiający się w gospodarstwach migranci wprowadzili nieznany dotąd lęk przed obcymi. W tym kontekście niezwykle interesująca poznawczo wydaje się być kwestia postrzegania i oceny kryzysu migracyjnego oraz działań podejmowanych przez rząd z punktu widzenia lokalnych władz: wójtów i sołtysów obszarów graniczących z Białorusią. Problemowi temu poświęcone zostało badanie empiryczne zrealizowane na celowej, wyczerpującej próbie sołtysów oraz wójtów gmin strefy przygranicznej. Należy przy tym zaznaczyć, że projekt miał charakter studium przypadku (case study). Miał on charakter diagnostyczny (eksploracyjny) i wymaga pogłębienia w toku dalszych badań. Uzyskane wyniki pozwalają potwierdzić sformułowane hipotezy badawcze. Problem nielegalnych migrantów postrzegany był przez badanych

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6412-2435>, dr, Uniwersytet Warszawski. E-mail: tomasz.godlewski@uw.edu.pl

jako kwestia wymagająca podjęcia zdecydowanych i natychmiastowych działań przez instytucje państwa. Pozytywnie oceniono współpracę z rządem Mateusza Morawieckiego oraz jego organami terenowymi. Wójtowie i burmistrzowie w większości aprobowali działania związane z wprowadzeniem stanu wyjątkowego, traktując je jako konieczne do zażegnania kryzysu.

Abstract: *The crisis on the border between Belarus and three EU countries, i.e. Poland, Lithuania and Latvia, which has been ongoing since the spring of 2021, was an unprecedented attempt in Europe to destabilize the situation inside the Community. Poland faced a challenge it had not faced before. The challenge was faced not only by state authorities and services dedicated to the protection of the Union's external border, but above all by the residents of the border areas. The influx of illegal migrants inspired by the Belarusian authorities and, as a result, the introduction of the state of emergency affected their lives to the greatest extent, disrupting its rhythm, while the migrants appearing in the farms introduced a hitherto unknown fear of strangers. In this context, the issue of perception and evaluation of the migration crisis and the actions taken by the government from the point of view of local authorities: mayors and village heads of border areas bordering Belarus seems to be extremely interesting cognitively. An empirical survey carried out on a purposive, exhaustive sample of village heads and mayors of municipalities in the border area was devoted to this problem. It should be noted here that the project had the character of a case study. It was diagnostic (exploratory) in nature at this stage and needs to be deepened in the course of further research. The results obtained allow to positively confirm the formulated research hypotheses. The problem of illegal migrants was perceived by the respondents as an issue requiring decisive and immediate action by state institutions. Cooperation with Mateusz Morawiecki's government and its field bodies was positively assessed. The mayors mostly approved of the emergency measures treating them as necessary to resolve the crisis.*

Wprowadzenie

Trwający od wiosny 2021 roku kryzys na granicy Białorusi z trzema państwami Unii Europejskiej tj. Polską, Litwą i Łotwą był bezprecedensową w skali Europy próbą destabilizacji sytuacji wewnątrz Wspólnoty. Migranci stosowani byli jako instrument nacisku już w latach wcześniejszych (np. podczas kryzysu uchodźczego w 2015 roku), tym razem jednak mieliśmy do czynienia z zaplanowaną i wspieraną organizacyjnie i logistycznie przez Białoruś i pośrednio Rosję operacją wywarcia nacisku, a pośrednio też osłabienia Unii w przededniu agresji Rosji na Ukrainę. Polska stanęła przed wyzwaniem, z którym do tej pory nie miała do czynienia, i to wyzwaniem narastającym w tempie geometrycznym. O ile bowiem w sierpniu 2021 roku notowano około 3,5 tys. nielegalnych prób przekroczenia granicy z Białorusią, to w październiku tego roku było to

już ponad 17 tys. przypadków¹. Przed wyzwaniem stanęły nie tylko władze państwowe oraz służby dedykowane ochronie zewnętrznej granicy Unii, ale przede wszystkim mieszkańcy terenów przygranicznych. Napływ nielegalnych migrantów, inspirowany przez władze białoruskie, a w jego efekcie wprowadzenie stanu wyjątkowego, w największym stopniu wpłynęły na ich życie, zaburzając jego rytm, zaś pojawiający się w gospodarstwach migranci wprowadzili nieznaną dotąd lęk przez obcymi. Przedstawicielami społeczności są wybierane przez nich władze lokalne. Artykuł 15 ustawy zasadniczej określa jednoznacznie ustrój terytorialny, stanowiąc, że ma on zapewniać decentralizację władzy publicznej, a podział terytorialny państwa ma „uwzględniać więzi społeczne, gospodarcze lub kulturowe i zapewniać jednostkom terytorialnym zdolność wykonywania zadań publicznych”². Obowiązki samorządów oraz jego służebną i organizacyjną wobec mieszkańców rolę definiuje między innymi Europejska Karta Samorządu Lokalnego. Już z preambuły tego aktu wynika jednoznacznie, iż: „istnienie społeczności lokalnych wyposażonych w rzeczywiste uprawnienia stwarza warunki dla zarządzania skutecznego i pozostającego zarazem w bezpośredniej bliskości obywatela”. W artykule 3 tego aktu czytamy także: „samorząd terytorialny oznacza prawo i zdolność społeczności lokalnych do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność i w interesie ich mieszkańców”³. W tym kontekście niezwykle interesująca poznawczo wydaje się być kwestia postrzegania i oceny kryzysu migracyjnego oraz działań podejmowanych przez rząd z punktu widzenia lokalnych władz: wójtów i sołtysów obszarów graniczących z Białorusią. W tym zakresie występuje znaczący deficyt poznawczy. O ile bowiem kompleksowe badania dorosłej ludności Polski oraz mieszkańców strefy przygranicznej z Białorusią przeprowadził zespół dra Roberta Staniszeńskiego, tak nie przeprowadzono dotąd badań obejmujących swoim zasięgiem samorządowców⁴. Lukę tę wypełnia w pewnym stopniu projekt badawczy, którego wyniki opisano w niniejszym artykule. Miał on w zamyśle charakter studium przypadku (*case study*) o diagnostycznym, eks-

¹ <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/hybridowa-agresja-bialorusi-na-ue> (12.01.2023).

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm., <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (12.01.2023).

³ Europejska Karta Samorządu Terytorialnego z dnia 15 października 1985 roku, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19941240607/O/D19940607.pdf> (12.01.2023).

⁴ R. Staniszeński, *Spoleczna percepcja migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd M. Morawieckiego oraz podległe służby na obszarze przygranicznym z Białorusią – raport z badań*, https://www.researchgate.net/publication/361039890_Spoleczna_percepcja_uchodzcow_z_Ukrainy_migrantow_oraz_dzialan_podejmowanych_przez_rzad_Mateusza_Morawieckiego_-_raport_z_badania_opinii_publicznej (12.01.2023).

ploracyjnym charakterze. Badanie zrealizowano na celowej, wyczerpującej próbie sołtysów oraz wójtów gmin strefy nadgranicznej. Respondenci wypowiadali się w dwojakiej roli: zarówno w imieniu własnym, zgodnie ze swoimi poglądami i wyznawanymi przekonaniem, jak również w roli tzw.: „sędziów kompetentnych”, tj. diagnozowali nastawienie społeczności lokalnej względem migrantów z terytorium Białorusi. Z tego względu, jak również z powodu dość ograniczonej próby badawczej, postawione i zweryfikowane hipotezy wymagają pogłębienia w toku dalszych badań o charakterze masowym.

Projekt miał następujące cele opisane w poszczególnych rozdziałach:

1. Jak kształtuje się społeczna percepcja słowa migrant?
2. Jakie są opinie władz lokalnych na temat udzielania pomocy nielegalnym migrantom?
3. Jakie postawy przejawiają mieszkańcy wobec nielegalnych migrantów?
4. Jakie doświadczenia posiadają wójtowie i sołtysi w kontaktach osobistych i kontaktach lokalnej wspólnoty z migrantami?
5. Jak kształtuje się nastawienie mieszkańców strefy nadgranicznej z Białorusią do nielegalnych migrantów?
6. Czy i w jakim stopniu na kryzys migracyjny wpłynęła decyzja o wprowadzeniu stanu wyjątkowego?
7. Jak badani oceniają decyzje o wprowadzeniu stanu wyjątkowego i jak kształtowała się współpraca władz lokalnych z władzami centralnymi oraz służbami zaangażowanymi w rozwiązanie kryzysu migracyjnego?

Podjęte rozważania mają na celu weryfikację następujących hipotez:

1. nielegalna migracja z Białorusi była realnym problemem i zagrożeniem dla wspólnot przygranicznych,
2. działania podejmowane przez rząd, w tym decyzja o wprowadzeniu stanu wyjątkowego na obszarze przygranicznym z Białorusią zostały pozytywnie odebrane i ocenione przez badanych przedstawicieli władz lokalnych,
3. zaangażowanie służb (SG, Wojska i Policji) oraz ich działania były pozytywnie oceniane, przyczyniając się do rozwiązania sytuacji kryzysowej i wzmocnienia poczucia bezpieczeństwa mieszkańców strefy.

Metodologia projektu

Badanie zostało przeprowadzone w ramach projektu „Społeczna percepcja zjawisk i procesów w okresie transformacji systemowej w Polsce” realizowanego wspólnie przez Katedrę Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Akademię Ekonomiczno-Humanistyczną w Warszawie.

Badanie, definiowane jako studium przypadku, przeprowadzone zostało na próbie celowej – przedstawiciele społeczności lokalnych – sołtysów i wójtów. Próba miała charakter wyczerpujący, tj. badaniem objęto wszystkich wójtów i sołtysów ze 183 obrębów ewidencyjnych objętych stanem wyjątkowym (obszar przygraniczny z Białorusią). Procedura zakładała w przypadku braku kontaktu z respondentem (wójtem lub sołtysiem) trzykrotną próbę jego podjęcia.

Badanie zostało przeprowadzone w ramach procedury *mixed-mode*. Każdy z respondentów biorących udział w badaniu samodzielnie wybierał jedną z metod, tj.:

- CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*) – wywiad telefoniczny po nawiązaniu kontaktu przez ankietera,
- CAWI (*Computer Assisted Web Interview*) – samodzielne wypełnienie ankiety internetowej przez respondenta, do której dostęp był możliwy wyłącznie po otrzymaniu linka.

Finalnie udało się przeprowadzić część ilościową z 22 przedstawicielami badanej populacji (14 wywiadów telefonicznych CATI, 8 samowypełniających ankiet internetowych CAWI). Trudno jest jednoznacznie określić przyczyny tak niskiego poziomu zwrotów. Z przeprowadzonych rozmów o charakterze nieformalnym wnioskować należy, że była to w znacznej mierze niechęć do określania jednoznacznego stanowiska wobec diagnozowanego problemu oraz brak zaufania do osoby badacza. Z pewnością wpływ na odpowiedzi miała także przyjęta, ze względu na istniejące uwarunkowania prawne oraz sanitarne, technika wywiadu uniemożliwiająca nawiązanie bliższych relacji pomiędzy badaczem a respondentem (problemów tych nie zauważono w przypadku wywiadów IDI).

Następnie opinie wybranych respondentów pogłębiono jakościowo z wykorzystaniem techniki indywidualnego wywiadu pogłębianego (*Individual In-Depth Interviews, IDI*). Neutralność metodologiczna indywidualnego wywiadu pogłębianego pozwala na jego szerokie stosowanie. Indywidualne wywiady pogłębiane stanowią narzędzie umożliwiające badanie sposobu, w jaki jednostki doświadczają swojego świata i postrzegają go. Pozwalają na unikalny wgląd w świat interpretacji rzeczywistości przez badanych, „wczucie się” w ich działania, doświadczenia, poglądy⁵. Metoda ta jest szczególnie przydatna właśnie w połączeniu z badaniami ilościowymi (kwestionariuszowymi lub ankietowymi), wyraźnie dostrzegany jest efekt synergii – wyniki uzyskane podczas wywiadów nie tylko uzupełniają, lecz przede wszystkim wyjaśniają wyniki uzyskane podczas badania ilościowego. Łącznie przeprowadzono 6 wywiadów pogłębianych.

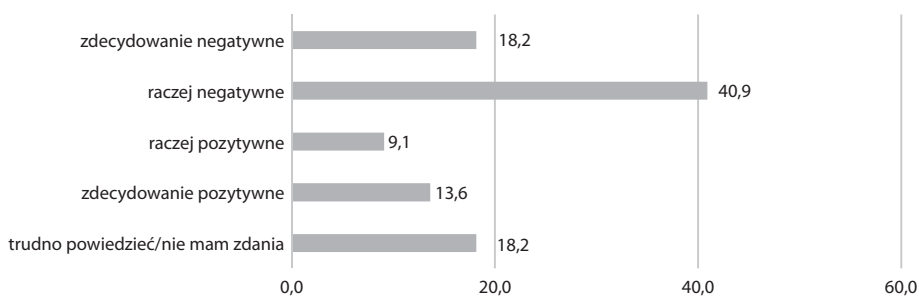
⁵ S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów*, Warszawa 2010, s. 36, 55.

Rozumienie słowa migrant przez przedstawicieli władzy lokalnej – wójtów i sołtysów

Na wstępie podjęto próbę rekonstrukcji sposobu rozumienia terminu „migrant”. Zabieg ten miał za zadanie opisanie aparatu pojęciowego, jakim posługują się przedstawiciele władzy lokalnej. Jako liderzy są oni bowiem postrzegani jako „osoby opiniotwórcze” mające realny wpływ na nastawienie mieszkańców do analizowanego zjawiska. Można zatem przypuszczać, że stosunek mieszkańców do migrantów w dużej mierze zależy z jednej strony od nastawienia wójtów i sołtysów, z drugiej zaś, że są oni swoistego rodzaju pasem transmisyjnym przekazującym badaczom postawy wspólnoty mieszkańców – często utajone przez nich w badaniu ze względu na poprawność oraz obawę przed domniemanymi konsekwencjami podejmowanych działań (np. pomocy migrantom, czy też nie zgłaszaniu ich nielegalnego pobytu Straży Granicznej).

Zabiegu tego dokonano za pomocą wskaźnika ilościowego, następnie pogłębionego jakościowo w indywidualnych rozmowach z wybranymi wójtami i sołtysami (IDI). Pytanie brzmiało: *Jakie ma Pan(i) skojarzenie ze słowem migrant?* Zdecydowana większość badanych posiada negatywne skojarzenia (59%), w tym 18% określa je jako bardzo negatywne. Odmianą opinię posiadał jedynie co trzeci pytany (32%). Może to świadczyć o mentalnym krytycznym nastawieniu władz lokalnych do osób nielegalnie przybywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (wykres 1).

Wykres 1. Ogólne skojarzenie ze słowem migrant (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

W kolejnym kroku wybranych wójtów i sołtysów poproszono o swobodne opisanie ich rozumienia słowa migrant. W wyniku analizy jakościowej wyróżnić można następujące bloki narracyjne:

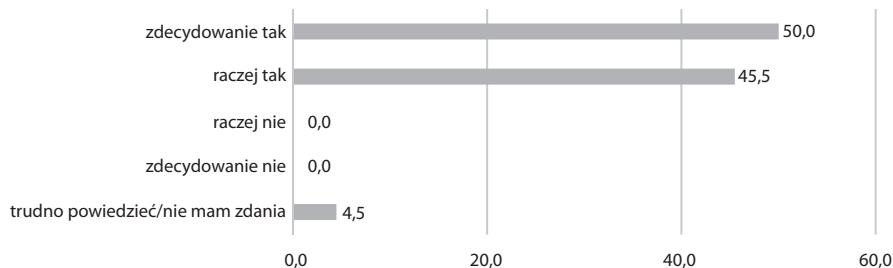
1. migrant jako uciekinier ekonomiczny. Postrzegany był jako osoba zdesperowana, starająca się przekroczyć granicę za wszelką cenę, szukając lepszego, w domyśle łatwiejszego, życia na cudzy koszt, młody mężczyzna chcący wygodnie żyć za niemieckie pieniądze z opieki społecznej,
2. migrant jako osoba obca kulturowo. W narracji tej dominował strach przed innością wyznania (islam), ale też kultury i niezrozumiałego języka. Inny, opisywany często za pomocą terminu „arab” postrzegany był jako zagrożenie wkraczające i naruszające uporządkowane i stabilne życie wspólnoty lokalnej,
3. migrant jako uchodźca, osoba prześladowana w swoim kraju ze względu na przekonania polityczne, uciekająca przed niechybnym aresztowaniem lub nawet śmiercią, mimowolna ofiara wojny i niepokojów społecznych w swoim kraju.

Ogólne opinie na temat udzielania pomocy nielegalnym migrantom

Następnie zbadano poziom akceptacji wójtów i sołtysów jeśli chodzi o zapewnienie bezpieczeństwa ludziom bez względu na czynniki socjo-demograficzno-kulturowe. Pytanie miało charakter ogólny i brzmiało: *Czy zgodzi się Pan(i) ze stwierdzeniem, że każdemu człowiekowi bez względu na jego miejsce pochodzenia, kolor skóry, czy wyznanie religijne należy zapewnić bezpieczeństwo w sytuacji zagrażającej jego życiu lub zdrowiu?* Niemal wszyscy przedstawiciele władzy lokalnej bez wahania uznali, że obowiązkiem demokratycznego państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa uchodźcom bez względu na rasę, pochodzenie czy poglądy (wykres 2). Następnie skonkretyzowano tą opinię odnosząc się wprost do sytuacji na granicy polsko-białoruskiej. Respondentów poproszono o odpowiedź na pytanie: *Czy Polska powinna przyjmować migrantów?* Uzyskana odpowiedź wskazuje na daleko idącą radykalizację poglądów lokalnych władarzy w odniesieniu do sytuacji, w jakiej się znaleźli i uczestniczą. Przeważała opinia negatywna. Sprzeciw wobec przyjmowania przez nasz kraj uchodźców wprost wyraziła połowa spośród nich. Co trzeci (32%) sytuację przyjęcia migrantów dopuszcza wyłącznie warunkowo – do czasu pojawienia się możliwości bezpiecznego powrotu ich do swojego kraju. Aprobata na swobodne i nieograniczone osiedlenie migrantów wyrażana była sporadycznie, zaledwie przez 9% badanych (2 osoby) – wykres 3.

Wykres 2. Aprobata dla twierdzenia dotyczącego zapewnienia bezpieczeństwa bez względu na czynniki socjo-demograficzno-kulturowe (N = 22) (w %)

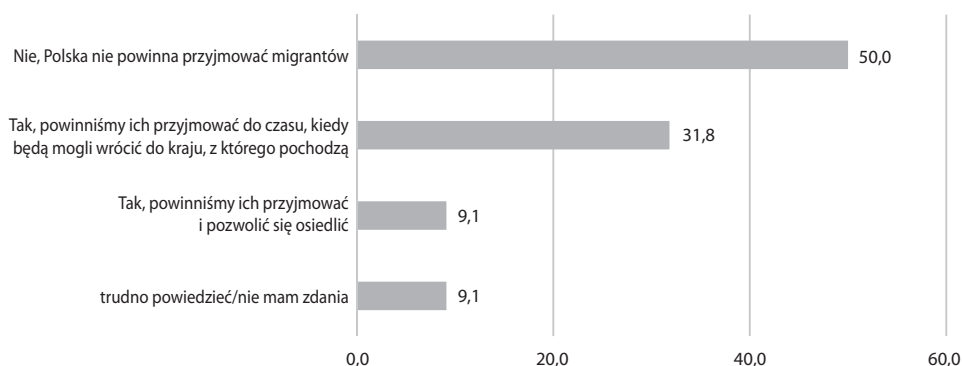
Czy zgodzi się Pan(i) ze stwierdzeniem, że każdemu człowiekowi bez względu na jego miejsce pochodzenia, kolor skóry, czy wyznanie religijne należy zapewnić bezpieczeństwo w sytuacji zagrażającej jego życiu lub zdrowiu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wykres 3. Opinie na temat przyjmowania migrantów przez Polskę (N = 22) (w %)

Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów?

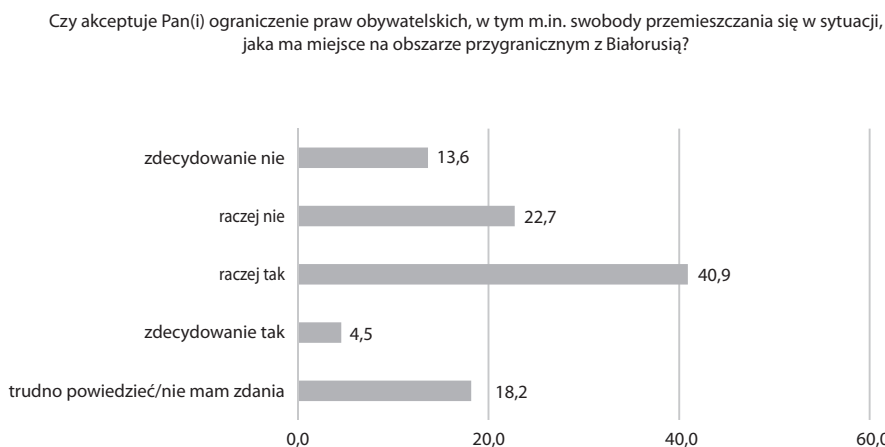
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Ochrona granic vs. humanitaryzm

Walka z nielegalną migracją nierozłącznie wiąże się z pytaniem dotyczącym granicy pomiędzy legalizmem ochrony granicy administracyjnej państwa a humanitaryzmem związanym z podejściem do pomocy osobom nielegalnie ją przekraczającym. Problem ten wydaje się być szczególnie istotny w przypadku gmin objętych strefą stanu wyjątkowego. Obowiązujące w niej ograniczenia, dotyczące między innymi zakazu poruszania się przedstawicieli

organizacji humanitarnych czy też dziennikarzy, odpowiedzialność za pomoc osobom nielegalnie przekraczającym granicę kładły niejako na barki społeczności lokalnych i reprezentujących je sołtysów i wójtów. To oni niejednokrotnie musieli rozstrzygać osobisty dylemat: czy kierować się pomocą bliźniego, czy też zgodnie ze swoją funkcją działać w imieniu władz państwowych. Problem zdiagnozowano za pomocą bloku pytań. Pierwsze z nich dotyczyło akceptacji przez mieszkańców ograniczeń, np. w swobodnym przemieszczaniu, związanych z zamieszkiwaniem strefy stanu wyjątkowego. Sołtysi i wójtowie posiadali zróżnicowane opinie na ten temat. Dominowała umiarkowana akceptacja ograniczeń wynikająca z nadzwyczajnej sytuacji (45%), jednak zaznaczyć należy, że co trzeci badany był przeciwny wprowadzonym ograniczeniom administracyjnym (36%) – wykres 4.

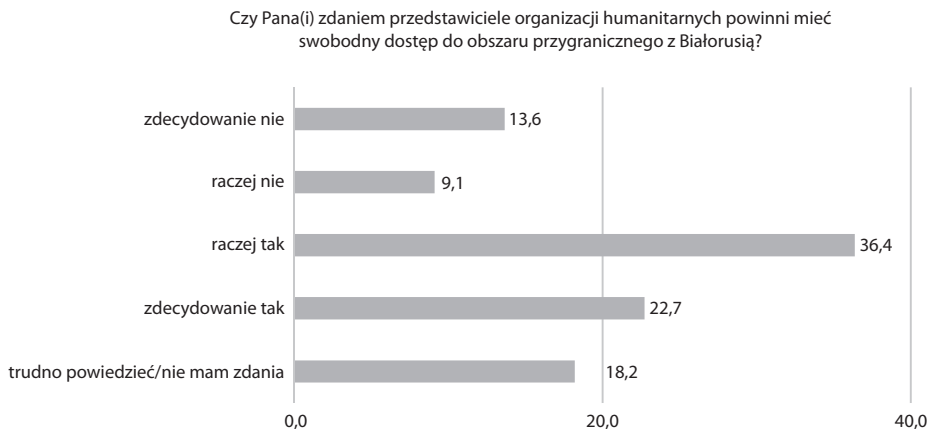
Wykres 4. Aprobata dla ograniczeń praw obywatelskich w strefie nadgranicznej (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Odnotowano także znaczące zróżnicowanie opinii dotyczące akceptacji dostępności wybranych grup zawodowych do terenu przygranicznego objętego stanem wyjątkowym. Większość biorących udział w sondażu popierała swobodny dostęp do strefy przedstawicieli organizacji humanitarnych (59%). Głównymi motywatorami tej decyzji było oczekiwanie niesienia profesjonalnego wsparcia przez organizacje pomocowe, połączone nieco z bezradnością mieszkańców wynikającą z braku umiejętności związanych z niesieniem pierwszej pomocy oraz brakach infrastrukturalnych gmin w tym zakresie (wykres 5).

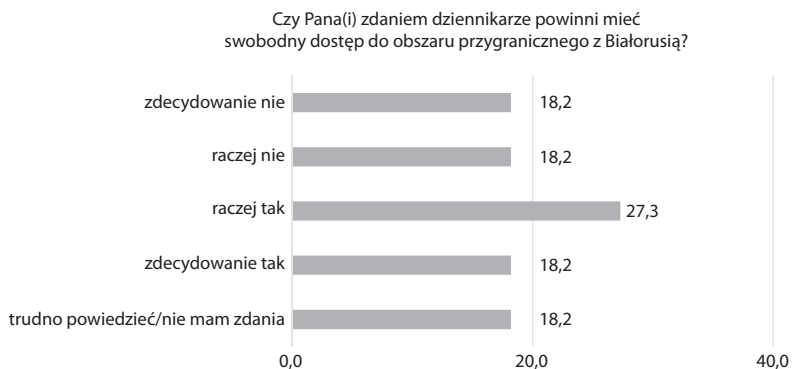
Wykres 5. Opinia na temat wolnego dostępu przedstawicieli organizacji humanitarnych do strefy stanu wyjątkowego (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

W przypadku dziennikarzy odsetek domagających się ich swobodnego dostępu do strefy wynosił zaledwie 45%, przy jednoczesnym sprzeciwie co trzeciego (36%) badanego. Respondenci byli głęboko nieufni dla mediów, część z nich uważała, że dziennikarzom nie zależy na pomocy migrantom, a jedynie na nagłośnieniu sprawy dla sensacji i oglądalności. Zwolennicy wolnego dostępu podkreślali natomiast, że swoboda poruszania się jest prawem mediów wynikającym z demokracji – choć i w ich przypadku dało się odczuć pewien strach przed mediami, co nie może dziwić biorąc pod uwagę, że teren ten ma głównie charakter rolniczy i zamieszkiwany jest w większości przez osoby w starszym wieku (wykres 6).

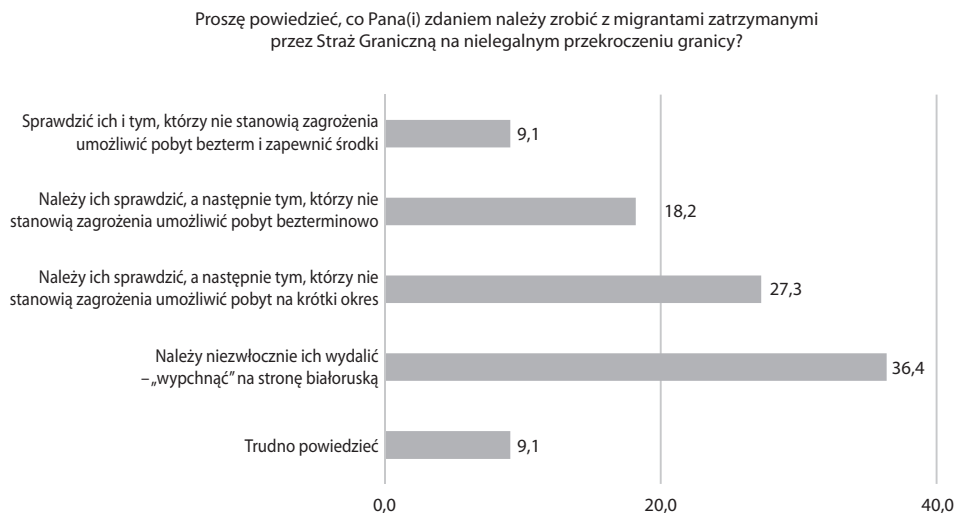
Wykres 6. Opinia na temat wolnego dostępu dziennikarzy do strefy stanu wyjątkowego (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Na zakończenie respondentów postawiono wprost przed opisywanym dylematem zadając pytanie: *Proszę powiedzieć, co Pana(i) zdaniem należy zrobić z migrantami zatrzymanymi przez Straż Graniczną na nielegalnym przekroczeniu granicy?* W wypowiedziach zdecydowanie przemawiał legalizm – trudno przy tym jednoznacznie stwierdzić, czy był on wynikiem osobistych przekonań, czy też „poprawności” wynikającej z jednej strony ze świadomości pełnionej funkcji, z drugiej zaś nieco sztuczną sytuacją badania, w jakiej znalazł się udzielający odpowiedzi. Wśród sołtysów i wójtów obszaru stanu wyjątkowego przeważa postawa legalistyczna. Ponad połowa wójtów i sołtysów odrzuca możliwość dłuższego pobytu migrantów na terenie naszego kraju akceptując pobyt krótkookresowy – i to też o ile nie stwarzają oni zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa (64%). Co trzeci (36%) uczestnik sondażu opowiada się wprost za budzącym wiele kontrowersji wypchnięciem na stronę białoruską migrantów nielegalnie przybyłych na terytorium Polski (tzw. *push-back*). Podejście legalistyczne, wyrażające się w aprobachie długoterminowego pobytu zatrzymanych, wyraża co czwarty przedstawiciel władzy (27%) – w tym tylko 9% dopuszcza, że będą oni żyli na koszt naszego państwa (wykres 7).

Wykres 7. Opinie na temat postulowanych działań SG z zatrzymanymi migrantami (N = 22) (w %)

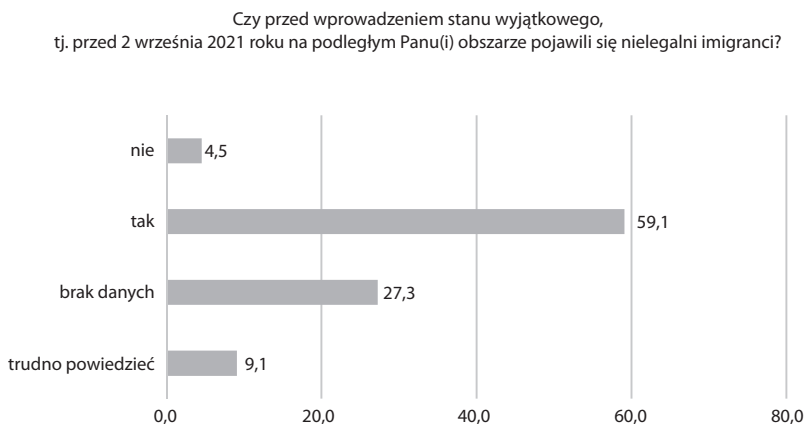
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Doświadczenia związane z obecnością migrantów na obszarze przygranicznym w Białorusią

W toku wywiadu respondentów zapytano także o doświadczenia związane z nielegalną imigracją z Białorusi na podległym im obszarze. Wprowadzono przy tym podział na okres przed i po wprowadzeniu stanu wyjątkowego (2 września 2021 roku).

Uzyskane wyniki wskazują z jednej strony na istotność dla lokalnych wspólnot problemu nielegalnej imigracji, z drugiej zaś ograniczoną skuteczność działań władz podjętych w związku z wprowadzaniem stanu wyjątkowego. Sołtysi i wójtowie w większości spotykali się na zarządzanym przez nich terenie z nielegalnymi imigrantami i to zarówno przed 2 września (59%), jak i po tej dacie (64%). Z przeprowadzonych rozmów wynika, że były to zazwyczaj małe grupki liczące kilka do kilkunastu osób. Zaznaczyć należy przy tym, że znacząca część przedstawicieli lokalnych władz zastrzegła, że informacje o migrantach otrzymywali od mieszkańców po czasie i nie mieli możliwości weryfikacji ani ich prawdziwości, ani liczby. Symptomatycznym było także, że część z rozmówców odmawiała wypowiedzi, bądź zasłaniała się niewiedzą na ten temat (wykresy 8 i 9).

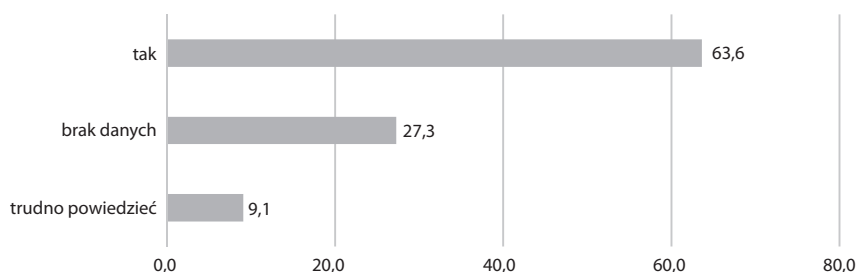
Wykres 8. Nielegalna imigracja na obszarze nadgranicznym przed wprowadzeniem stanu wyjątkowego 2 września 2021 r. (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wykres 9. Nielegalna imigracja na obszarze nadgranicznym po wprowadzeniu stanu wyjątkowego 2 września 2021 r. (N = 22) (w %)

Czy po wprowadzeniu stanu wyjątkowego, tj. po 2 września 2021 roku na podległym Panu(i) obszarze pojawiali się nielegalni imigranci?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Postrzegane przez wójtów i sołtysów nastawienie mieszkańców strefy do nielegalnych migrantów

Jednym z kluczowych czynników decydujących o powodzeniu prób nielegalnego przekroczenia granicy polsko-białoruskiej przez osoby z Bliskiego i Środkowego Wschodu jest nastawienie mieszkańców – przekładające się na gotowość pomocy migrantom. Zapytano o to sołtysów i wójtów gmin strefy stanu wyjątkowego. Rozkład odpowiedzi pokazuje dużą konsternację na tak sformułowane pytanie. Większość badanych (55%) uchyliła się od odpowiedzi. Świadczyć to może o swoistego rodzaju „rozdarcie” pomiędzy lojalnością wobec współmieszkańców, a obowiązkiem płynącym z pełnionej funkcji. Zdaniem autora niniejszego artykułu postawa ta ma największą wartość diagnostyczną analizowanego wskaźnika. W pozostałych odpowiedziach przeważały opinie negujące pomoc (32%), lecz trudno jest jednoznacznie przesądzić na ile były one szczere, tym bardziej, że w luźnych rozmowach (IDI) w zasadzie każdy z badanych podawał co najmniej kilka przykładów takiej pomocy (wykres 10).

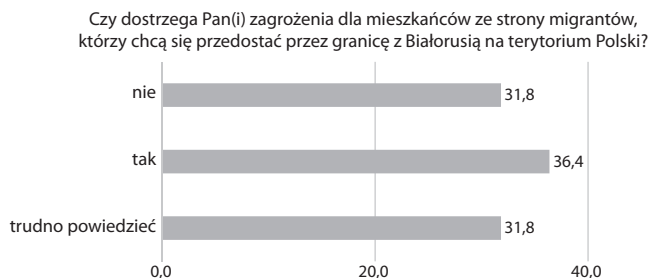
Wykres 10. Opinie przedstawicieli władz lokalnych na temat działań pomocowych podejmowanych przez mieszkańców (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Specyfika analizowanej fali migracyjnej (obcy kulturowo, nielegalnie, często w nocy przechodzący z Białorusi) narzuca postawienie niejako naturalnego w tej sytuacji pytania o poziom recepcji przez mieszkańców potencjalnego zagrożenia płynącego ze strony migrantów. Brzmiało ono: *Czy dostrzega Pan(i) zagrożenia dla mieszkańców ze strony migrantów, którzy chcą się przedostać przez granicę z Białorusią na terytorium Polski?* Przedstawiciele lokalnej władzy w odpowiedzi prezentowali zróżnicowane postawy. Przeważał lęk przed obcymi (36%). W wywiadach pogłębionych zwolennicy tego stanowiska podkreślali przede wszystkim brak znajomości zamiarów migrantów – głównie młodych mężczyzn, którzy wchodzą na posesje, często kradną i zachowują się agresywnie. Wyrażali także obawy przed chaosem, ogólną destabilizacją oraz potencjalnym prowokacjami wobec Straży Granicznej i wojska ze strony służb białoruskiego reżimu. Zbliżony odsetek badanych prezentował jednak opinię przeciwną (32%), postrzegając w migrantach osoby uciekające do lepszego świata przed wojną i prześladowaniami, które (przede wszystkim) nie mają złych intencji wobec mieszkańców Podlasia i Polski (wykres 11).

Wykres 11. Postrzegane przez mieszkańców zagrożenie płynące ze strony nielegalnych migrantów (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Stan wyjątkowy a kryzys migracyjny

Przedstawiciele lokalnych wspólnot poproszono także o wyrażenie opinii na temat zasadności działań podejmowanych przez władze centralne związanych z napływem migrantów z Białorusi. W pierwszym kroku sołtysów i wójtów zapytano o zasadność wprowadzenia stanu wyjątkowego. Blisko trzy czwarte spośród nich (72%) ocenia tę decyzję pozytywnie, w tym 32% wyraża w tym względzie zdecydowanie dobre opinie. Wynik badania ilościowego pogłębiony jakościowo pozwala na identyfikację motywów tej postawy. Badani wóldarze podkreślają bowiem wzrost poczucia bezpieczeństwa mieszkańców płynący ze znacząco zwiększonej obecności wojska i innych służb w strefie oraz konieczność podjęcia zdecydowanych kroków w odpowiedzi na eskalację zaplanowanych z premedytacją działań ze strony reżimu Łukaszenki. Tym samym paradoks płynący z jednej strony z wysokiej aprobaty dla wprowadzenia stanu wyjątkowego, z drugiej zaś umiarkowanego deklarowanego zagrożenia dla mieszkańców ze strony migrantów, należy uznać za pozorny (wykres 12).

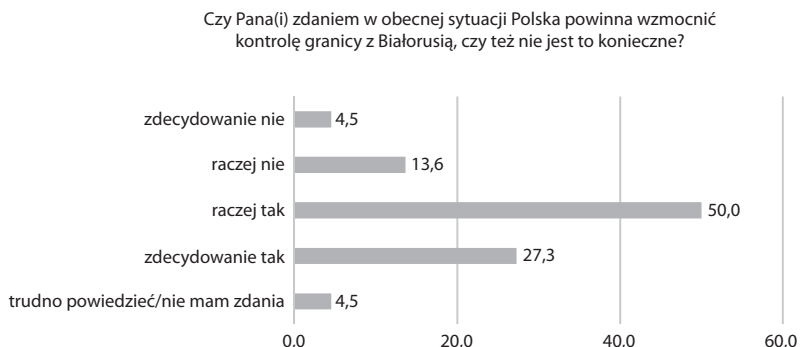
Wykres 12. Postrzegana zasadność wprowadzenia stanu wyjątkowego (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

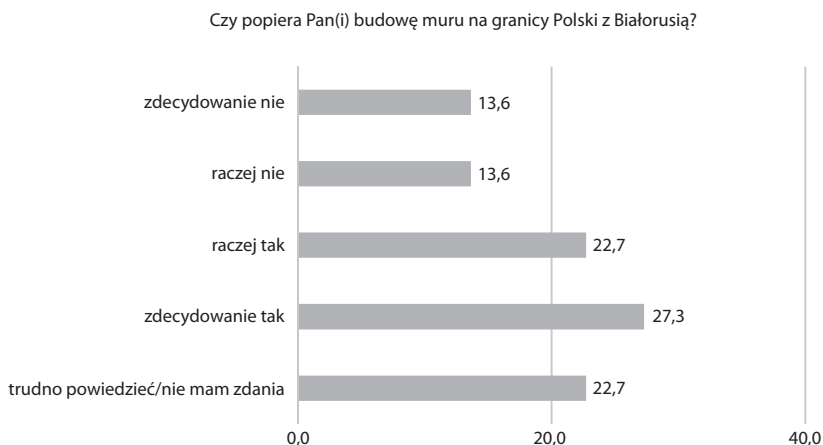
Biorąc powyższe argumenty pod uwagę nie może dziwić fakt wysokiej aprobaty społecznej zarówno dla wzmocnienia kontroli na granicy z Białorusią (77%), jak i budowy bariery elektronicznej (tzw. muru) – 50%, która w opinii badanych przedstawicieli władz lokalnych ma za zadanie uszczelnić granicę, a tym samym definitywnie zamknąć kwestię nielegalnej migracji z Białorusi (wykresy 13 i 14).

Wykres 13. Opinie na temat wzmocnienia kontroli na granicy z Białorusią (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wykres 14. Aprobata dla budowy muru na granicy Polski z Białorusią (N = 22) (w %)

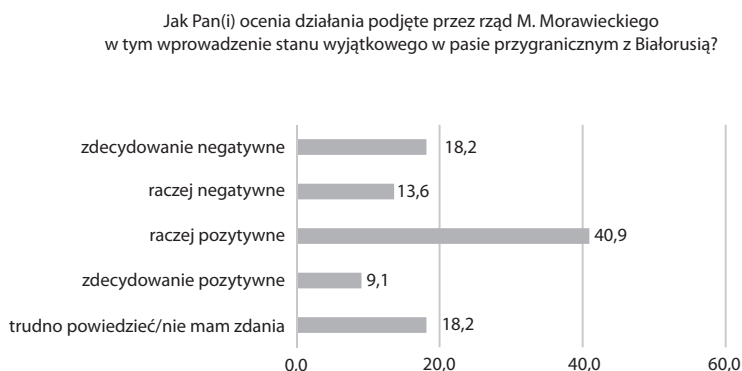
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Ocena działań podejmowanych w strefie stanu wyjątkowego

Istotnym celem było także zbadanie opinii dotyczących relacji pomiędzy władzą centralną a lokalną w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego. Problem ten odtworzono w oparciu o blok dwóch pytań. Pierwsze z nich dotyczyło oceny działań podejmowanych przez rząd w pasie przygranicznym z Białorusią

(w tym wprowadzenia stanu wyjątkowego). Uczestniczący w badaniu sołtysi i wójtowie w większości pozytywnie ocenili współpracę w władzą centralną (50%), oceny negatywne wyrażał co trzeci (32%) ankietowany (wykres 15).

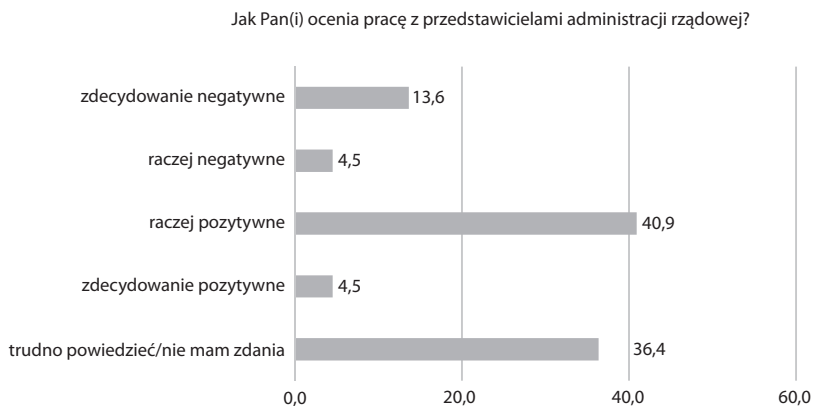
Wykres 15. Ocena działań podjętych przez rząd M. Morawieckiego w pasie przygranicznym z Białorusią (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

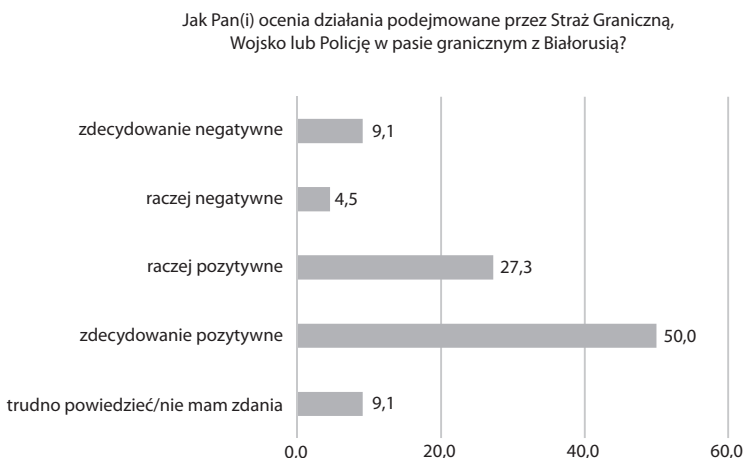
Pozytywnie oceniona została nie tylko współpraca z rządem, ale także jego terenowymi przedstawicielami (np. wojewodami). Opinię tę prezentuje blisko połowa uczestniczących w badaniu (45%). Negatywne opinie wyrażane były w zdecydowanej mniejszości (18%). Świadczyć to może o wysokiej koordynacji zarządzania kryzysem na wszystkich szczeblach władzy państwowej. Także współpraca z wojskiem i innymi służbami zaangażowanymi w rozwiązanie kryzysu (m.in. Policja, WOT, Straż Graniczna) zyskała bardzo pozytywne oceny (77%). Badani podkreślali profesjonalizm służb, ich zaangażowanie oraz nieustanną gotowość do pomocy mieszkańcom terenów objętych strefą stanu wyjątkowego. Nie bez znaczenia w ocenie było także wzbudzone obecnością dużej liczby funkcjonariuszy poczucie bezpieczeństwa mieszkańców przekonywanych, że w razie potencjalnego zagrożenia ze strony migrantów pospieszą oni z natychmiastową pomocą (wykres 17). Reasumując, na podstawie uzyskanych wyników oraz rozmów z respondentami, można potwierdzić tezę, że współpraca najniższego, lokalnego szczebla z rządem w zakresie zarządzania kryzysem migracyjnym układała się pozytywnie, ze wzajemnym poszanowaniem potrzeb i lokalnych oczekiwań (wykres 16).

Wykres 16. Ocena współpracy z przedstawicielami administracji rządowej (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Wykres 17. Ocena działań podejmowanych przez SG, WP lub Policję w strefie nadgranicznej z Białorusią (N = 22) (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Podsumowanie

W podsumowaniu warto wrócić do postawionych w części wstępnej hipotez badawczych. należy stwierdzić że znalazły one swoje potwierdzenie w zebranych materiale ilościowym oraz interpretacji i analizie wywiadów jakościowych.

1. Inspirowany przez władze białoruskie kryzys z wykorzystaniem nielegalnych migrantów postrzegany był jako problem naruszający poczucie bezpie-

czeństwa mieszkańców. Migranci spotykani byli relatywnie często wywołując lęk oraz poczucie zagrożenia. W związku z tym formułowano oczekiwanie podjęcia zdecydowanych i natychmiastowych kroków przez instytucje państwa.

2. Działania podejmowane przez rząd, w tym decyzja o wprowadzeniu stanu wyjątkowego na obszarze przygranicznym z Białorusią zostały pozytywnie odebrane i ocenione przez badanych przedstawicieli władz lokalnych. Istnieje przy tym powszechne przekonanie o zasadności i adekwatności przyjętych rozwiązań oraz aprobata dla konieczności wzmocnienia kontroli w strefie, nawet kosztem chwilowych trudności związanych np. z ograniczeniem swobody przemieszczania dla mieszkańców.

3. Przedstawiciele władz lokalnych pozytywnie oceniają także zaangażowanie służb (Policja, Straż Graniczna, Wojsko), które pomogły w rozwiązaniu sytuacji kryzysowej i wzmocnieniu poczucia bezpieczeństwa mieszkańców strefy. Aprobowano przy tym nawet kontrowersyjne działania (np. *push-back*) zakładając po części ich skuteczność nad humanitaryzm. Pozytywnie oceniono także współpracę z rządem Mateusza Morawieckiego oraz jego organami terenowymi. Zaznaczyć należy przy tym, że najwyższe noty uzyskała współpraca z wojskiem i innymi służbami postrzeganymi jako organizacje gwarantujące stabilność i bezpieczeństwo.

Bibliografia

Kvale S., *Prowadzenie wywiadów*, Warszawa 2010.

Staniszewski R., *Społeczna percepcja migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd M. Morawieckiego oraz podległe służby na obszarze przygranicznym z Białorusią – raport z badań*, https://www.researchgate.net/publication/361039890_Spoleczna_percepcja_uchodzcow_z_Ukrainy_migrantow_oraz_dzialan_podejmowanych_przez_rzad_Mateusza_Morawieckiego_-_raport_z_badania_opinii_publicznej (12.01.2023).